

MANAGEMENTUL RISCULUI DE CREDITARE ÎN INSTITUȚIILE DE MICROFINANȚARE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Veronica MÂRZAC

Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova

Delinquency tends to be more volatile in MFIs than in commercial banks. Most microloans are not secured by tangible assets that can be seized or sold easily in case of default.

Meaningful delinquency monitoring is a crucial diagnostic tool. The international standard for measuring bank loan delinquency is portfolio at risk (PAR). This measure compares apples with apples. In microfinance, delinquency is more delicate. Amortization is more frequent. Loans become nonperforming more quickly, and most are uncollateralized. Once clients fall significantly behind, they often never become current again. An arrears rate simply does not reflect the true risk level of a microloan portfolio with substantial numbers of late payments, or one where a significant portion of loans have several missed payments.

*Creditul este bun doar două zile din viața sa:
în ziua în care a fost aprobat și în ziua în care a fost rambursat.
În restul timpului creditul este sub supraveghere, căci atunci se manifestă riscul.*

David L. Eyles, Mellon Bank (SUA)

În prezent, **riscul de creditare** este unul dintre cele mai esențiale în structura riscurilor unei instituții de microfinanțare și necesită o atenție deosebită din partea conducerii acesteia; el poate să se producă datorându-se deprecierei valorii, ca o consecință a falimentului sau nerambursării împrumutului de către client.

Sub aspect teoretico-metodologic, acesta mai poate fi denumit și risc de insolvabilitate a debitorului sau risc de nerambursare. În aceleași timp, precizăm că acest tip de risc face parte din categoria riscurilor financiare și reprezintă starea când o parte contractuală nu va putea sau nu va dori să achite dobânzile și suma creditului conform obligațiilor sale.

Astfel, este important a evidenția că riscul de creditare, denumit și risc de insolvabilitate a debitorului, risc de nerambursare sau risc al deteriorării calității activelor organizației de microfinanțare, exprimă posibilitatea apariției situațiilor când debitorii nu-și vor onora obligațiile la scadență. Deci, este vădit faptul că între riscul de credit și riscul de lichiditate există multiple intercondiționări și interacțiuni, ele fiind de fapt aspecte diferite ale aceluiași potențial de risc, fiindcă o politică excesivă de creditare, corelată cu o lichiditate necorespunzătoare, constituie o cauză majoră a falimentului organizațiilor de microfinanțare (OMF).

Examinarea și controlul periodic al calității portofoliului de microîmprumuturi reprezintă un element esențial al politicii de creditare și metoda de bază în cuantificarea, prevenirea și estimarea riscului de creditare, determinat pentru asigurarea unui nivel de risc minim. Inspectarea periodică a portofoliului de credite trebuie definită prin obiectivele clare, formulată fără ambiguități și organizată corespunzător. Obiectivele urmărite sunt: reducerea pierderilor la portofoliul de credite, detectarea prematură a erorilor și a problemelor, stimularea inițiativei ofițerilor de credite pentru autocontrol și informare, respectarea standardelor de creditare prin verificarea dosarelor de creditare, respectarea normelor interne și a celor legale, informarea periodică a conducerii cu privire la starea și evoluția calității portofoliului de credite.

Este important a remarca că în cadrul politicii de creditare pot fi evidențiate așa direcții principale, ca:

- formulări cu caracter general referitoare la sarcinile compartimentului de creditare și la calitățile optime ale portofoliului de împrumuturi;
- principii și proceduri recomandate în constituirea și administrarea portofoliului de credite;
- proceduri și parametri detaliați de creditare, specifici fiecărui tip de împrumut;
- norme prudențiale de creditare;
- proceduri de gestionare a portofoliului neperformant și de urmărire a împrumuturilor restante;
- proceduri și norme de raportare aferente portofoliului de împrumuturi etc.

O condiție principală în atingerea obiectivelor activității instituțiilor de microfinanțare ține de evaluarea și controlul periodic al calității creditelor. Astfel, este vădit faptul că acest procedeu reprezintă unul dintre ele-

mentele-cheie ale politicii de creditare, care în practica internațională a industriei de microfinanțare relativ recent a devenit criteriu determinant pentru asigurarea unui nivel de risc minim.

Studiul efectuat permite a constata că o companie de microfinanțare trebuie să evalueze situația, la data fiecărei perioade de raportare financiară, dacă există o dovadă obiectivă că un activ financiar sau un grup de active ar putea fi considerate deteriorate. În cazul în care există o astfel de dovadă, organizațiile de microfinanțare trebuie să estimeze valoarea recuperabilă a activului respectiv sau a grupului de active și să recunoască orice pierdere din depreciere.

Experiența mondială acumulată în domeniul microfinanțării și preocuparea continuă a instituțiilor de microfinanțare din republică pentru protejarea activelor, creșterea calității portofoliului de microîmprumuturi și îmbunătățirea activității de supraveghere s-au concretizat în „Regulamentul privind clasificarea împrumuturilor, constituirea, regularizarea și utilizarea rezervei pentru pierderi potențiale din nerambursarea provizioanelor de risc”. Prin acest Regulament s-a marcat necesitatea constituirii provizioanelor care reprezintă rezerve create pentru a finanța ulterior deprecierea reversibilă sau pierderea unui element de activ, precum și a unei cheltuieli ce nu este încă efectivă, dar este considerată probabilă la încheierea exercițiului sau exigibilă în perioadele următoare.

În vocabularul uzual al limbii engleze termenul „provizion” se traduce ca: 1. prevedere, 2. grijă, pregătire, 3. provizii, a se aproviziona. În limba franceză termenul „provision” înseamnă: 1. provizie, 2. în prealabil, vremelnice. O interpretare cu totul diferită există în *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, unde noțiunea „provizion” se confundă cu noțiunea „comision”. În limbajul contabil, provizioanele apar ca datorii probabile pentru acoperirea de riscuri sau pierderi, în timp ce prin comision se înțelege o datorie certă pe care întreprinderea trebuie să o achite altor persoane pentru serviciile prestate.

La acest capitol, savantul rus I.M. Galperin a definit, în anul 1930, provizioanele ca „cheltuieli eventuale apărute în momentul întocmirii bilanțului contabil, a căror apariție poate fi considerată în mare sau mică măsură probabilă” [1].

Totodată, necesitatea constituirii provizioanelor se reglementează și de IAS 37 (*International Accounting Standard*) „Provizioane, datorii și active contingente”. în cadrul căruia acestea se definesc ca *datorii cu exigibilitate sau valoare incertă* [2]. Din definiție și din însuși conținutul standardului se observă că el se referă doar la provizioane pentru riscuri și cheltuieli.

În Standardele Naționale de Contabilitate (SNC) noțiunea de provizioane pentru depreciere practic lipsește, iar în bilanțul contabil este inclusă doar una din categoriile acestui tip de provizioane, denumit „Corecții la creanțe dubioase”. Provizioanele pentru depreciere sunt definite doar în SNC 63 „Prezentarea informației în rapoartele financiare ale asociațiilor de economii și împrumut și ale altor instituții similare” – ca „o formă de alocări din cheltuieli pentru acoperirea pierderilor potențiale care pot proveni din împrumuturile și dobânzile aferente neachitate la termen de către unii membri ai asociației” [3].

De menționat, totodată, că, conform prevederilor *Comentariilor la SNC* „Prezentarea informației în rapoartele financiare ale asociațiilor de economii și împrumut și ale altor instituții similare” [4], provizioanele sunt definite ca o formă de alocări constituite din cheltuieli pentru acoperirea pierderilor posibile în viitor, dar încă neidentificate, care pot să rezulte din riscurile de împrumut acordat și care se formează în momentul acordării împrumuturilor.

În rezultatul generalizării definițiilor provizioanelor existente în diverse surse bibliografice, propunem pentru instituțiile de microfinanțare următoarea definiție a acestei categorii: **provizioanele reprezintă cheltuieli pentru eventualele pierderi din nerambursarea împrumuturilor în viitor, recunoscute în rapoartele financiare în scopul constatării diminuării calității portofoliului de împrumuturi (provizioane pentru depreciere).**

Mărimea provizionului pentru deprecierea creanțelor-clienți necesită a fi stabilită în funcție de gradul de recuperare a creanțelor. Studiul ne permite să constatăm că un rol important în stabilirea creanțelor neîncasate îl are evidența creanțelor în funcție de maturitatea acestora. Prin urmare, mărimea provizionului pentru acoperirea pierderilor probabile din nerambursarea împrumuturilor se calculează după formula:

$$VRP = \left[\frac{((\sum V_{ps} \times [1 - RR \%]) + (\sum V_{par} \times [1 - RR \%]))}{100 \%} - VDG \right], \text{ unde:}$$

$$VDG = \sqrt[n]{\frac{\sum_{i=0}^n CF_i \times (1 + r_i)^{n-i} + VR_n}{I_0}} - 1$$

VRP sau (Loan loss allowances) – reflectă mărimea rezervei pentru pierderi probabile din nerambursarea împrumuturilor la scadența de plată;

VDG – valoarea actualizată (discontată) a gajului pentru asigurarea împrumutului;

n – numărul de perioade;

VR – valoarea reziduală a gajului; I – investiția inițială, CF – fluxurile de numerar;

Vps și Vpar – reprezintă valoarea portofoliului în dependență de maturitatea creanței pentru care se formează rezerva pentru eventualele pierderi din nerambursarea împrumuturilor la scadența de plată;

RR – indică cota defalcărilor pentru constituirea provizionului (%), calculată în baza ratei de recuperare și gradul de risc pe fiecare categorie de maturitate.

Astfel, putem concluziona că dacă există probabilitatea sporită că o parte din clienți nu-și vor onora obligațiile, atunci o parte a creanțelor se transformă în cheltuieli prin intermediul provizioanelor pentru depreciere (pierderi din depreciere).

În același timp, este de marcat că, conform *Normelor de prudență financiară a asociațiilor de economii și împrumuturi din Republica Moldova* [5], precum și în baza *Legii cu privire la instituțiile de microfinanțare* [6], OMF și AEÎ (asociații de economii și împrumut), pentru a-și asigura riscurile posibile de neachitare a împrumuturilor și dobânzilor, trebuie să constituie provizioane pentru depreciere, numite *provizioane generale* și *provizioane speciale*.

Provizioanele generale sunt definite ca o formă de alocări constituite pe seama cheltuielilor pentru acoperirea pierderilor potențiale, dar încă neidentificabile, care pot să rezulte din riscurile de împrumut acordate și neachitate la scadență. Provizioanele generale se formează în momentul acordării împrumuturilor.

Provizioanele speciale reprezintă o formă de alocări constituite din cheltuieli în scopul recunoașterii faptului că suma totală sau parțială a activului nu se așteaptă să fie performantă și se constituie pentru împrumuturile acordate și neachitate la scadență, precum și pentru creanțele privind dobânzile calculate neplătite la termen. Mărimea acestui provizion este diferențiată în funcție de categoria creanțelor aferente împrumuturilor neachitate la scadență.

O importanță deosebită, în crearea provizioanelor pentru eventualele pierderi din nerambursare, o prezintă *procedura de clasificare a împrumuturilor în funcție de calitatea lor*. Această clasificare punctează separarea împrumuturilor în împrumuturi performante și împrumuturi neperformante sau nerambursate la scadență. *Împrumuturile performante* reprezintă acea categorie de împrumuturi ce sunt rambursate conform prevederilor înscrise în contract, pe când cele *nerambursate la scadență* țin de datorii nerambursate la scadență și care, după caz, sunt evidențiate în categoriile restante, dubioase sau compromise.

Atribuirea la una din aceste categorii se realizează în dependență de modalitatea de asigurare a creditului, care se stabilește individual de organizația de microfinanțare prin elaborarea *Regulamentului cu privire la clasificarea împrumuturilor și formarea rezervei pentru pierderile potențiale din nerambursarea împrumuturilor*.

Concomitent, precizăm că, conform *Standardului Național de Contabilitate nr.63 „Prezentarea informației în rapoartele financiare ale asociațiilor de economii și împrumut și ale altor instituții similare”*, AEÎ și OMF determină mărimea provizioanelor adecvat gradului de risc, în conformitate cu categoria împrumuturilor acordate (standarde, supravegheate, restante, dubioase, compromise). Calcularea valorii rezervei bilanțiere aferentă calității portofoliului de împrumuturi și a provizionului pentru pierderi la împrumuturi se efectuează având la bază gruparea împrumuturilor și, respectiv, a termenului de restanță, prezentate în Tabel.

Tabel

Rata provizionului aplicat portofoliului după vechimea maturității în instituțiile de microfinanțare și AEÎ

Gruparea împrumuturilor	Termen de restanță	Rata provizionului, în %
Standarde	la termen	0,5%-1%
Supravegheate	până la 30 de zile	1-3%
Împrumuturile restante	au depășit scadența de 30 de zile	25%
Împrumuturile dubioase	au depășit scadența cu 31 - 60 de zile	50%
Împrumuturile compromise	au depășit scadența cu 91-180 zile	75%
Împrumuturile pierderi	au depășit scadența cu mai mult de 180 de zile	100%

Sursa: Elaborat de autor în baza informației din „Normele de prudență financiară a asociațiilor de economii și împrumut ale cetățenilor”, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.719 din 09.07.2004 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.108-111.

Pentru o administrare eficientă a portofoliului de împrumuturi este necesar a specifica implicațiile financiare și fiscale privind constituirea provizioanelor.

Semnificația financiară a provizioanelor constă în tripla influență a acestora: asupra rentabilității, lichidității și fiscalității.

Incidența provizioanelor asupra rentabilității financiare. A constitui un provizion înseamnă a constata nu atât o cheltuială, care se reflectă în raportul privind rezultatele financiare ale organizației de microfinanțare, cât a constata diminuarea valorii portofoliului de împrumuturi din activul bilanțului contabil, din acest punct de vedere. Aceasta înseamnă că majorarea cheltuielilor privind provizionul: influențează negativ rezultatul financiar al OMF; diminuează valoarea capitalului propriu; reduce valoarea indicatorului rentabilității financiare (ROE-Return of Equity) și a rentabilității economice (ROA-Return of Assets).

Incidența provizioanelor asupra lichidității financiare. A constitui un provizion înseamnă a constata o diminuare a valorii unor active, fără flux financiar negativ, apropiindu-se, din acest punct de vedere, de conținutul amortizării. Aceasta înseamnă că deprecierea unor active poate fi fără consecințe negative asupra lichidității financiare.

Aceste două tipuri de incidență (asupra rentabilității și lichidității) se vor concretiza în diminuarea beneficiului cu suma provizioanelor numai când se constată o depreciere efectivă a activelor sau o creștere a datoriei viitoare. Capacitatea de autofinanțare se va diminua numai cu provizioanele care constată o ieșire efectivă monetară din întreprindere sau diminuarea unor încasări previzionate.

Incidența asupra fiscalității are în vedere caracterul deductibil al provizioanelor, respectiv micșorarea bazei impozabile. În general, provizioanele pentru deprecieri de acțiuni și cele pentru pierderi și cheltuieli vor fi deductibile numai dacă sunt aferente unor pierderi și cheltuieli reglementate prin acte normative, dacă sunt expres precizate și evaluate cu multă strictețe, dacă sunt contabilizate până la bilanț și dacă se justifică crearea lor. Politica instituției de microfinanțare referitoare la provizioane are influență asupra rezultatului exercițiului financiar și, implicit, asupra impozitului pe profit prin impactul deprecierei de valoare reversibilă recunoscută drept cheltuială a perioadei în măsura în care aceasta este deductibilă fiscal.

În Republica Moldova, în baza *Codului Fiscal, Titlul II, art.(4) „Limitarea altor deduceri”*, organizațiilor de microfinanțare li se permite deducerea provizioanelor destinate acoperirii eventualelor pierderi ce țin de nerestituirea împrumuturilor și a dobânzilor aferente, al căror volum se determină conform regulamentelor interne cu privire la clasificarea împrumuturilor și formarea provizioanelor destinate acoperirii eventualelor pierderi, condiționate de nerestituirea împrumuturilor și a dobânzilor aferente.

Astfel, pentru organizațiile de microfinanțare, în scopul evaluării, gestionării și supravegherii riscului de creditare, considerăm necesar de a efectua:

- ✓ analiza prudentă a riscului de creditare, deoarece printr-o gestionare defectuoasă a riscului de credit pot să apară credite nerambursate la scadență care duc la reducerea masei portofoliului de împrumuturi și la diminuarea valorii activelor organizației de microfinanțare;
- ✓ monitorizarea modului de achitare a obligațiilor contractuale ale clientului, respectiv plata dobânzii și a tranșei de împrumut prevăzută în contractul de împrumut;
- ✓ evaluarea garanțiilor mobiliare și imobiliare depuse de client pe întreaga perioadă de viață a creditului;
- ✓ efectuarea controlului și vizita afacerii clientului în vederea verificării periodice a situației financiare a clientului și evaluării evoluției afacerii;
- ✓ reflectarea și monitorizarea sumelor restante într-un cont special al portofoliului neperformant la scadență și aplicarea penalității pentru întârziere;
- ✓ elaborarea Regulamentului privind clasificarea portofoliului de împrumuturi și constituirea provizioanelor pentru probabilele pierderi din nerambursarea împrumuturilor și neachitarea dobânzii;
- ✓ clasificarea portofoliului de împrumuturi în dependență de gradul de risc pe categoriile de portofoliu în dependență de maturitatea împrumuturilor nerambursate;
- ✓ stabilirea procentului defalcărilor în rezerva privind portofoliul expus riscului adecvat nivelului de risc, pentru a asigura acoperirea eventualelor pierderi viitoare din nerambursarea împrumuturilor la scadența prestabilită de graficul de rambursare;
- ✓ constituirea provizioanelor pe baza evoluției anterioare a fiecărui component, a analizei evoluției portofoliului expus riscului pe diferite criterii, în dependență de criteriile domeniu, zonă geografică, filială, ofițer de creditare, în dependență de produsele financiare care sunt oferite de compania de microfinanțare;

- ✓ calcularea indicatorilor de calitate a portofoliului și monitorizarea evoluției acestora în dinamică, analiza evoluției acestora pe diferite sectoare, pe filiale, pe experți de creditare, pe produse financiare, pe termen de creditare etc.

Deoarece actele normative din Republica Moldova nu conțin, încă, standarde referitoare la constatarea, evaluarea și contabilizarea provizioanelor, este necesar ca Ministerul Finanțelor să elaboreze și să aprobe SNC în baza IAS 36 „Deprecierea activelor”, care ar prevedea reglementarea provizioanelor pentru depreciere și IAS 37 „Provizioane, datorii și active contingente” – specific provizioanelor pentru riscuri și cheltuieli.

Referințe:

1. Гальперин Я.М. Очерки теории баланса. - Tiflis, 1930, с.257.
2. Standardele Internaționale de Contabilitate 2002. - București: Copyright, 2002, p.37-12.
3. SNC 63 „Prezentarea informației în rapoartele financiare ale asociațiilor de economii și împrumut și ale altor instituții similare”.
4. Comentarii cu privire la aplicarea Standardului Național de Contabilitate 63 „Prezentarea informației în rapoartele financiare ale asociațiilor de economii și împrumut și ale altor instituții similare”. Ordinul ministrului finanțelor al Republicii Moldova nr.89 din 28 octombrie 2002.
5. Normele de prudență financiară a asociațiilor de economii și împrumut ale cetățenilor, aprobate prin hotărârea guvernului nr.719 din 09.07.2004 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.108-111.
6. Legea cu privire la organizațiile de microfinanțare, nr.280- XV din 22.07.2004 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.138-146/737.

Prezentat la 10.12.2009